



İKV BİLGİ NOTU

AVRUPA'DA DARALAN SİVİL ALAN DEMOKRATİK DİRENÇLİLİĞİ TEHDİT EDİYOR

Hatice Zeynep Şen, İKV Uzman Yardımcısı

Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı (*EU Agency for Fundamental Rights-FRA*), “Sivil Alan Güncellemesi: Sivil Toplumun AB Değerlerini Savunmasını ve Demokrasiyi Güçlendirmesini Sağlamak” (*Civic Space Update: Enabling Civil Society to Uphold EU Values and Strengthen Democracy*) başlıklı raporunu 31 Mart 2026 tarihinde yayımladı.¹ Rapor, Avrupa genelinde sivil toplum kuruluşlarının (STK) ve insan hakları savunucularının karşı karşıya kaldığı hukuki, mali ve siyasi baskıların derinleştiğini ortaya koyarken, bu durumun yalnızca temel haklar alanını değil, aynı zamanda Avrupa demokrasilerinin dayanıklılığını da doğrudan etkilediğini vurguluyor.

FRA değerlendirmesine göre sivil toplum, hukukun üstünlüğü, temel hakların korunması, yolsuzlukla mücadele, dezenformasyona karşı toplumsal direnç ve karar alma süreçlerine katılım bakımından Avrupa demokrasilerinin asli taşıyıcılarından biri olmaya devam ediyor. Ancak son yıllarda artan jeopolitik gerilimler, güvenlik odaklı mevzuat, kamu finansmanındaki daralma ve çevrim içi tehditler sivil alanı giderek daha kırılgan hale getiriyor. Bu durum, AB'nin 2025'te açıkladığı AB Sivil Toplum Stratejisi ve Avrupa Demokrasi Kalkanı (*EU Strategy for Civil Society ve European Democracy Shield*) girişimleriyle de doğrudan bağlantılı bir politika alanına dönüşmüş durumda.

Raporun Temel Bulguları

Rapor, AB üyesi 27 ülke ile FRA gözlemci statüsündeki üç aday ülkede (Arnavutluk, Kuzey Makedonya ve Sırbistan)² sivil alanın durumunu dört temel ekseninde inceliyor:

- hukuki ortam,
- sivil toplum aktörlerinin korunması,
- finansman ve kaynaklara erişim,
- politika yapım süreçlerine katılım.

FRA'nın 2024 yılı sivil alan istişaresi, insan hakları alanında faaliyet gösteren kuruluşların %75'inin çalışmalarını yürütürken engellerle karşılaştığını belirtiyor. Bunun yanında katılımcı kuruluşların %22'si AB düzeyindeki faaliyet koşullarında ciddi bir kötüleşme, %48'i ise genel bir kötüleşme yaşandığını değerlendiriyor. Özellikle göçmen hakları, azınlık hakları, Romanlar, LGBTIQ+ bireyler, antisemitizm ve nefret suçları alanında çalışan kuruluşlar en yoğun baskıya maruz kalanlar arasında yer alıyor.

¹ EU Agency for Fundamental Rights-FRA, “Civic Space Update: Enabling Civil Society to Uphold EU Values and Strengthen Democracy”, 31.03.2026, <https://fra.europa.eu/en/publication/print/pdf/node/49325>

² Türkiye, FRA'nın bu raporda kullandığı temel karşılaştırmalı veri setine dahil olmamakla birlikte, raporda atıf yapılan Batı Balkanlar ve komşu ülkelerde sivil alanın izlenmesine yönelik bölgesel girişimlerde yer almaya devam ediyor.



Hukuki ortamla ilgili en sık dile getirilen sorunlar arasında bilgiye erişim güçlükleri (%55), sivil diyalog ve istişare mevzuatındaki eksiklikler (%43) ve STK finansmanını etkileyen mevzuat değişiklikleri (%34) bulunuyor. Rapor ayrıca çevre protestoları, Filistin yanlısı gösteriler, onur yürüyüşleri ve göçmenlere destek faaliyetleri bağlamında toplantı ve ifade özgürlüğü üzerindeki baskıların birçok üye ülkede arttığını vurguluyor.

Tehditler, SLAPP'ler ve Kurumsal Baskı

FRA verilerine göre sivil toplum kuruluşlarının maruz kaldığı en yaygın olumsuzluklar arasında:

- çevrimiçi sözlü saldırılar ve tehditler (%67),
- olumsuz medya kampanyaları (%60),
- siyasi saiklerle fon kesintileri (%39),
- aşırı idari denetimler (%36),
- fiziksel veya yüz yüze sözlü tehditler (%36) yer alıyor.

Bunların yanı sıra Kamu Katılımına Karşı Stratejik Davalar (*Strategic Lawsuit Against Public Participation-SLAPP*), insani yardım faaliyetlerinin kriminalize edilmesi, kolluk kuvvetlerince gözetim şüphesi ve fiziksel saldırılar da giderek daha görünür hale geliyor. Özellikle dikkat çekici bir veri olarak, saldırıya uğrayan kuruluşların %61'i yaşanan olayları bildirmediğini belirtiyor. Bunun başlıca nedeni ise şikâyetlerin sonuç vermeyeceği inancı olarak öne çıkıyor. Bu durum, sivil alan üzerindeki baskının artık yalnızca hukuki değil, aynı zamanda psikolojik ve kurumsal yıldırma boyutu taşıdığını gösteriyor.

Finansman Krizi ve Demokratik Dayanıklılık

Raporda öne çıkan en kritik başlıklardan biri finansman alanı. FRA'nın son istişaresine göre kuruluşların %44'ü son 12 ay içinde beklenmedik fon kesintisi, dondurma veya azaltma ile karşılaştığını belirtiyor. Bir diğer dikkat çekici nokta ise kuruluşların yalnızca %7'sinin faaliyetlerini 12 aydan uzun süre sürdürebilecek mali rezerve sahip olması olarak öne çıkıyor.

Bu tablo, sivil toplumun özellikle uzun vadeli savunuculuk, hak izleme, yargısal takip ve demokratik gözetim faaliyetlerinde ciddi kırılma yaşadığını ortaya koyuyor. Rapora göre finansman sorunları kuruluşların:

- %39'unda mevcut çalışmaların bir kısmını,
- %32'sinde çalışmaların büyük bölümünü,
- %14'ünde ise tüm faaliyetleri tehdit eder hale gelmiş durumda.

Dolayısıyla mesele yalnızca STK'ların kurumsal sürdürülebilirliği değil; AB'nin demokratik dirençliliği, hukukun üstünlüğü kültürü ve katılımcı yönetim kapasitesi bakımından da stratejik önem taşıyor.



Yeni Politika Yönelimi: Ulusal Sivil Alan Stratejileri

FRA, raporda üye ülkelerin büyük çoğunluğunda hâlen kapsamlı bir ulusal sivil toplum veya sivil alan stratejisinin bulunmadığını vurguluyor. İncelenen ülkelerin yaklaşık üçte ikisinde ayrı ve bütüncül bir politika belgesi mevcut değil. Buna karşılık Finlandiya, Letonya, Slovakya ve Sırbistan gibi bazı ülkelerde ulusal strateji örneklerinin ortaya çıkmaya başladığı görülüyor.

Ajans bu çerçevede üye ülkelere;

- sivil alanı izlemek için gösterge setleri geliştirilmesi,
- ulusal eylem planları hazırlanması,
- STK'lara yönelik acil koruma mekanizmaları kurulması,
- anlamlı istişare süreçleri için bağlayıcı prosedürler oluşturulması,
- uzun vadeli ve çeşitlendirilmiş finansman modellerinin desteklenmesi yönünde tavsiyelerde bulunuyor.

Genel olarak FRA'nın 2026 raporu, Avrupa'da sivil alan üzerindeki baskının artık tekil temel hak ihlalleri çerçevesini aşarak doğrudan demokratik güvenlik ve kurumsal dirençlilik meselesine dönüştüğünü ortaya koyuyor. Raporla sivil toplumun yalnızca hak savunuculuğu değil, aynı zamanda dezenformasyonla mücadele, kamu politikalarının kalitesinin artırılması, toplumsal güvenin korunması ve Avrupa demokrasisinin çoğulcu yapısının sürdürülmesi bakımından stratejik rolünün giderek daha görünür hale geldiği görülüyor. Bu yönüyle rapor, AB'nin son dönemde demokrasi kalkını, hukukun üstünlüğü raporları ve sivil toplum stratejisi çerçevesinde geliştirdiği yeni politikalara referans olma niteliği taşıyor.